

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розкрито сутність інтерактивного навчання, яке забезпечує навчальну взаємодію не лише між викладачем та студентами, а й між студентами; виявлено сутність та особливості інтерактивних технологій навчання; обґрунтовано модель інтерактивного навчання; надано опис авторського тренінгу, спрямованого на підготовку майбутніх фахівців до професійної взаємодії; виявлено дидактичні умови підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії.

Ключові слова: інтерактивність, інтерактивне навчання, інтерактивні технології навчання, професійна взаємодія.

Динамічні зміни, зумовлені сучасними соціально-економічними процесами в Україні, спричинили появу додаткових вимог до професійної компетентності фахівців з різноманітних галузей народного господарства.

Формування майбутнього професіонала починається у вищому навчальному закладі, діяльність якого спрямована на формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного, морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини. Згідно з традиційним підходом навчити людину всього, що буде необхідним протягом життя, неможливо. Постійно виникають нові знання, опанування якими потрібне людині, яка претендує на конкурентоспроможність у сучасному світі. Отже, постає необхідність зміни пріоритетів у системі освіти, зокрема, завдяки оновленню технологій навчання.

Питання розробки та впровадження освітніх технологій, педагогічних технологій навчання й виховання в цілому розглядали В. Боголюбов, М. Горчакова-Сибірська, В. Гузеєв, І. Зязюн, Т. Назарова, Г. Селевко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, І. Смолюк та ін.

Проблему застосування інтерактивних технологій навчання в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців вивчали Т. Добриніна, Т. Коваль, В. Мартинюк, Т. Матвієнко, Л. Мельник, І. Мельничук, Н. Павленко, О. Полат, О. Пометун, Р. Рафікова, С. Сисоєва, В. Щербина та ін.

Теоретичні та методичні засади інтерактивної взаємодії, ефективність її впливу на формування особистості ґрунтовно досліджено в працях І. Авдєєвої, Б. Бадмаєва, С. Кашлєва, М. Кларіна, А. Панфілової, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Пехоти, В. Терещенко, П. Щербаня та інших, а також зарубіжними фахівцями: Т. Альбергом, К. Бенне, Дж. Мідом, К. Роджерсом, Дж. Стюартом, К. Фопелем. Проте проблема підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії засобами інтерактивних методів навчання вимагає поглибленого вивчення.

Метою статті є обґрунтування ефективності інтерактивних технологій навчання в підготовці майбутніх фахівців до професійної взаємодії.

Виходячи з мети, поставлено такі завдання: розкрити сутність інтерактивного навчання й особливості інтерактивних технологій навчання; обґрунтувати модель інтерактивного навчання; розкрити сутність авторського тренінгу, спря-

мованого на підготовку майбутніх фахівців до професійної взаємодії; виявити дидактичні умови підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії.

Слово “інтерактив” походить з англійської від слова “interact”, де “inter” – взаємний і “act” – діяти. Таким чином, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу.

Поняття “інтерактивність”, “інтерація” у сучасному науковому дискурсі набувають статусу загальнонаукової категорії. Так, у дослідженнях з проблем інформаційних технологій, інтерактивність розглядають як властивість програмного інтерфейсу з організації взаємодії з користувачем; у соціології інтерація – це процес, у якому індивіди в ході комунікації своєю поведінкою впливають на інших, викликаючи відповідні реакції, у психології – це здатність людини взаємодіяти або перебувати в режимі діалогу з кимсь (чимсь), у педагогіці – спосіб пізнання, що здійснюється у формах спільної діяльності всіх суб’єктів навчального процесу.

Інтерактивне навчання як переклад англійського терміна “interactive learning” означає навчання (стихийне або спеціально організоване), засноване на взаємодії, та навчання, побудоване на взаємодії [1, с. 12].

Інтерактивність передбачає діалогічність, висвітлення та аналіз кожної проблеми під різним кутом зору, відмову від стереотипу й шаблону (множинність логіки); наявність “незавершеності” як природної властивості пізнання; зміну традиційної активності викладача активністю студентів, спрямування студентів на самостійний пошук інформації (відкритість для перетворень, доповнень), обмін знаннями, діями, формування навичок роботи з науково-педагогічною літературою; взаємодії мікрогрупи, студентської аудиторії, віртуального партнера. Вона виявляється в максимальному використанні й розвитку особистісного досвіду кожного студента, у якого поряд “з досвідом набуття й реалізації знань, способів діяльності відбитий досвід пошуку змісту, вибору, рефлексії, відповідальності, вольової саморегуляції” [3, с. 30], та заснована на співтворчості, повазі до думки кожного, свободі вибору власних рішень.

Сутність інтерактивного навчання полягає в організації постійної взаємодії всіх учасників навчального процесу, жоден з яких не залишається пасивним, оскільки поставлений у ситуації дієвого пізнання в режимі співпраці. Провідним засобом реалізації інтерактивної взаємодії в навчальному процесі є забезпечення оптимального поєднання різних видів активності, зокрема комунікативної, всіх суб’єктів навчання, створення комфортних умов, у яких кожен відчуває свою індивідуальність, самодостатність, успішність.

Інтерактивне навчання передбачає створення для майбутніх фахівців таких умов, за яких пасивне сприйняття навчального матеріалу виявляється неможливим, виникає необхідність самостійного пошуку додаткових знань та їх творчого застосування під час вирішення професійно спрямованих проблем.

Під інтерактивністю в навчанні розуміємо процес активної взаємодії учасників навчального процесу як між собою, так і з навколишнім позанавчальним середовищем та позанавчальними джерелами інформації. Це забезпечує взаємний вплив учасників навчального процесу й вплив на них навколишнього середовища та позанавчальних джерел інформації через спеціально організовану пізнавальну діяльність, що має яскраво виражену професійну спрямованість. Якщо спробувати схематично подати інтерактивне навчання у вигляді моделі, то результат буде таким, як показано на рис. 1 [2, с. 46].

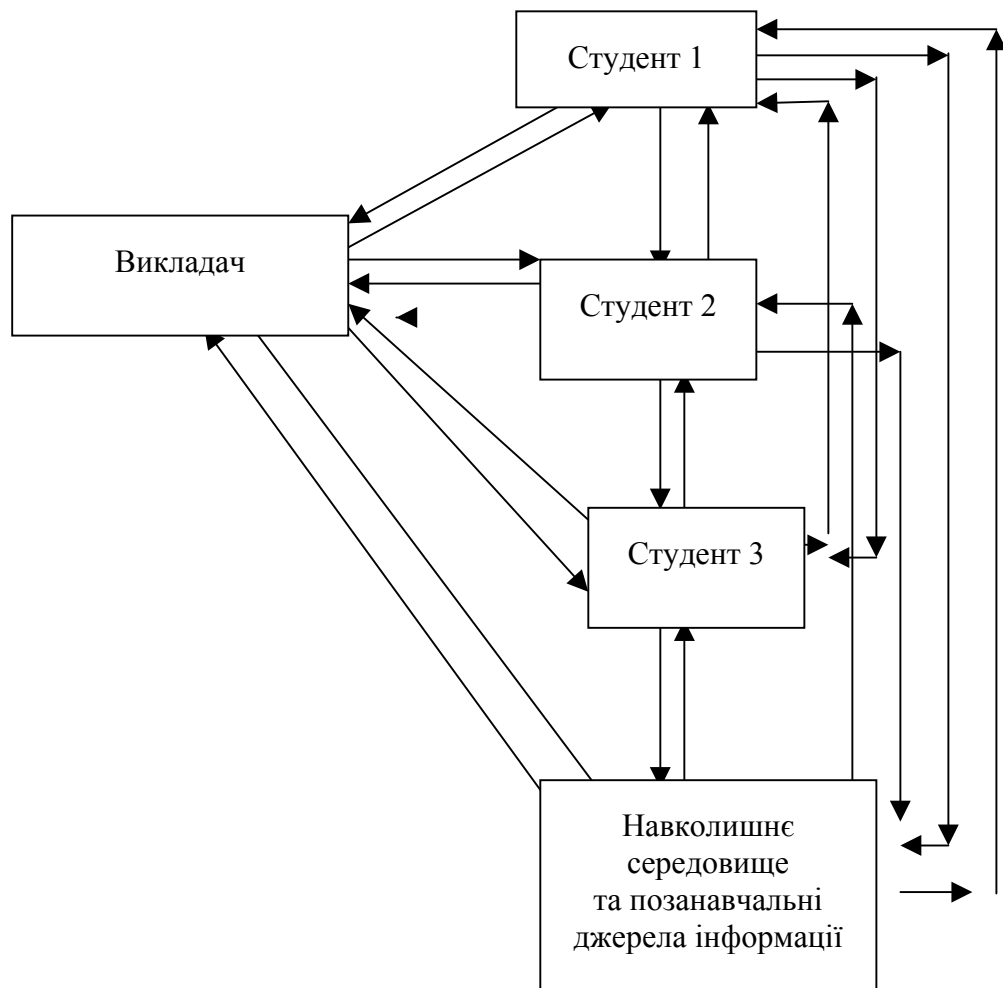

Рис. Модель інтерактивного навчання у ВНЗ

З рисунку видно, що відмінність інтерактивного навчання від будь-яких інших, більш традиційних, його типів полягає в тому, що забезпечується навчальна взаємодія не лише між викладачем та студентами. Самі студенти також активно взаємодіють між собою в пошуках і створенні нового знання або в процесі формування та розвитку нових навичок і вмінь. При цьому саме взаємодія між тими, хто навчається, виходить на перший план замість взаємодії за схемою викладач ↔ студенти, як за традиційного навчального процесу. Це кардинально змінює роль викладача. З головного джерела навчальної інформації і єдиного оцінювача рівня оволодіння нею тими, хто навчається, він перетворюється скоріше на організатора самостійної роботи студентів і на їх консультанта та помічника (“фасилітатора” (*facilitator*) [4]). Кардинально змінюється й роль студентів, які стають відносно самостійними, і навіть незалежними, у своєму навчанні.

Навчаючись за інтерактивною моделлю, студенти взаємодіють не лише між собою та з викладачем і тими навчальними матеріалами, які приходять до них через викладача (підручники, посібники тощо, підібрані викладачем, на основі яких організується курс). Вони мають також взаємодіяти з навколишнім середовищем і позанавчальними джерелами інформації для того, щоб виконувати свої навчальні завдання. Так, якщо студенти виконують навчальний проект, у межах якого їм необхідно зібрати матеріали на реальному підприємстві, то це взаємодія з позанав-

чальним навколишнім середовищем. Так само, якщо вони шукають інформацію для своїх презентацій у мережі Інтернет не на навчальних, а на професійних сайтах, то наявна взаємодія з позанавчальним джерелом інформації.

Що стосується поняття “інтерактивні технології”, то О. Пометун [2] розглядає інтерактивні технології як окрему групу технологій та протиставляє їх активним технологіям через принцип багатосторонньої комунікації. Інтерактивні технології навчання є сукупністю методів, засобів і форм організації навчання, що забезпечують активний характер взаємодії учасників навчального процесу на засадах співпраці та співтворчості й спрямовані на досягнення поставлених дидактичних цілей.

Навчання із застосуванням інтерактивних технологій за своїм характером наближене до дослідницького процесу, при якому професійний інтерес до навчальної проблеми сприяє створенню творчої обстановки, активізації пошуку оптимального способу розв’язання фахових проблем, підвищенню результативності навчання не за рахунок зростання обсягу навчальної інформації, а внаслідок глибини та швидкості її опрацювання.

Основними завданнями інтерактивних технологій є: розв’язування професійних проблем; передбачення труднощів реальних обставин; набуття фахівцем додаткових знань і професійних умінь; формування професійно важливих якостей; зменшення імовірності помилок; розвиток упевненості у власних силах.

Усі різновиди інтерактивних технологій характеризуються спільними рисами. Вони активізують пізнавальні процеси; збільшують швидкість збору та опрацювання інформації; розвивають уміння аналізувати фахові проблеми; формують основу для прийняття компетентного рішення.

Вирішення завдання послугування інтерактивними технологіями в процесі підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії полягає, на нашу думку, у зближенні аудиторного навчання з практикою професійної діяльності. При цьому важливими виявляються такі чинники:

- студент потрапляє до такого навчального середовища, де він займає активну пізнавальну позицію й у співпраці з викладачем та однокурсниками розвивається як суб’єкт діяльності;
- створюються можливості для об’єднання навчальної активності студента з його професійною діяльністю й тим самим активізується розвиток умінь професійної взаємодії.

Водночас студентам мають бути забезпечені умови для вільного висловлювання думок, взаємного обміну знаннями та досвідом фахової діяльності, удосконалення професійних умінь і навичок, обрання ефективних шляхів поповнення знань, реалізації можливості в процесі навчання обирати раціональні шляхи вирішення професійних проблем.

З метою активізації процесу навчання, усунення відносної пасивності студентів доцільними вважаємо впровадження лекцій-діалогів (дискусії, диспути, бесіди), лекцій-ситуацій, лекцій-консультацій. Саме діалог трансформує навчання у сферу інтерсуб’єктивності, коли набуття знань є соціально значущим феноменом, що сприяє співнавчанню, взаємонавчанню (колективне, групове, навчання в співпраці), де студент і викладач рівноправні, рівнозначні суб’єкти навчання, створенню атмосфери взаєморозуміння, довіри, взаємної вимогливості, взаємодії.

Ефективними у підготовці майбутніх фахівців до професійної взаємодії є такі форми навчання: семінари-практикуми: проблемний, тематичний, семінар-

дискусія, семінар-диспут, семінар з обміну досвідом; лабораторно-практичні заняття: лабораторні роботи та практичні заняття; ділові ігри: аналіз конкретних ситуацій, інсценування ролей, вирішення проблемно-ситуаційних фахових завдань; консультації: групові, індивідуальні, дистанційні; співбесіди: групові, індивідуальні; науково-практичні конференції: тематичні, проблемні, з обміну досвідом; зустрічі за круглим столом: тематичні, проблемні; робота тренінгових груп; практикуми з вирішення комплексних проблемно-ситуаційних фахових завдань.

Наведемо приклад авторського тренінгу, спрямованого на підготовку майбутніх фахівців до професійної взаємодії. Учасниками тренінгу стали студенти напрямів підготовки: товарознавство та комерційна діяльність, економіка підприємства, облік та аудит.

Цей вид тренінгу включає: *аналітичні вправи*: виокремлення тих чи інших дій, висловів, розгляд механізмів їх дії; *психотренінги* – вправи, які сприяють удосконаленню певних (найбільш проблемних для цієї групи студентів) мовних здібностей; *експертну роботу*, яка вдосконалює вміння відстежувати переваги й недоліки мовленнєвої діяльності та невербальної поведінки однокласників; *рефлексію власної комунікативної діяльності* (найбільш ефективна за умови запису власного вислову на відео- або аудіозасоби відтворення мови). Тренінг розраховано на десять занять (тривалість кожного – 1 год 20 хв, частота – одне заняття на тиждень).

Завдання тренінгу побудовані за логікою ускладнення й поетапної підготовки до професійної взаємодії. Кожне заняття мало певну мету, згідно з якою добиралися відповідні вправи, об'єднані в розділи:

1. Вправи, що переважно впливають на стан групи в цілому та/або на кожного її учасника окремо (вправи на створення атмосфери працездатності). Основна мета – досягнення такого “клімату відносин”, стану кожного учасника групи, які б забезпечили можливість переходу до змістової частини роботи. Основні характеристики “клімату відносин”: емоційна свобода учасників, відвертість, дружелюбність, довіра між студентами – учасниками тренінгу та викладачем.

2. Вправи, переважно спрямовані на змістовий аспект роботи (вправи змістового плану). Це психогімнастичні вправи, у ході яких учасники тренінгу набувають певного досвіду, отримують можливість тренування прийомів, стратегій, моделей спілкування й поведінки. Вправи допомагають набутти досвіду в напрямках: встановлення контакту в спілкуванні, розуміння свого стану та його презентація, розуміння інших людей, співчуття; передача й прийом інформації; вміння слухати, сприймати іншу людину в усіх її вербальних і невербальних проявах, розуміти підтекст, смисл її висловів, а також сприймати власні реакції, що виникають у відповідь на промову людини.

3. Вправи на отримання особистісного зворотного зв'язку, тобто інформації про особливості поведінки в конкретних ситуаціях. Позитивний зворотний зв'язок – гарний засіб стабілізації й підвищення самооцінки учасників тренінгу, актуалізації їх особистих ресурсів, створення позитивного емоційного фону в групі.

Кожне заняття завершується рефлексією, мета якої – зосередження кожного учасника на самому собі та висловлення власних відчуттів і думок щодо виконаної вправи, проведеного заняття або тренінгу в цілому.

Наведемо приклад заняття, метою якого стало формування вміння вести дискусію, впливати на інших, виявлення традиційних помилок при веденні полеміки, удосконалення вміння спонукати інших до дії, розвиток “мови жестів”.

На занятті використовували вправи:

1. *“Катастрофа в пустелі”*. Спрямована на відпрацювання навички поведінки в ході дискусії, уміння вести диспут, бути переконливим, простежити на конкретному матеріалі динаміку групового спору, звернути увагу на традиційні помилки, яких припускаються учасники полеміки, потренувати здібності виділяти головне, бачити суттєві ознаки предметів; кожний учасник отримує спеціальний бланк, на якому записані 15 предметів; вправа складається з двох етапів: індивідуальне ранжування запропонованих предметів за значенням для врятування; групове обговорення з метою дійти загальної думки щодо розташування предметів. Спостереження за роботою учасників дають уявлення про ступінь сформованості вмінь організувати дискусію, готовність до компромісу, уміння слухати один одного, аргументовано доводити власну думку, володіти собою.

2. *“Спонування до дії”*. Націлена на вдосконалення вмінь звертатись до інших, акцентування уваги на тих аспектах, які допомагають досягти мети; учасникам пропонують згадати ситуацію, яка б змусила їх звернутися до інших з проханням, відтак, уявити по черзі на місці цієї людини всіх учасників групи та збагнути, як би вони звернулись до кожного, як повели бесіду з огляду на його особистість.

3. *“Передача предмета”*. Спрямована на розвиток “мови жестів”; полягає в тому, що перший учасник уявляє собі будь-який предмет і передає його іншому, таким чином предмет доходить до останнього учасника.

У ході дослідження переконалися, що вирішення проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії потрібно здійснювати з дотриманням відповідних *дидактичних умов*:

1) навчання майбутніх фахівців має бути орієнтоване на формування позитивної установки щодо набуття теоретичних знань та практичних умінь і творче ставлення до них, чому сприяє ретельно продумана підготовча робота:

– діагностичне вивчення потреб і запитів, особистісних якостей, що дає змогу скорегувати зміст, організаційні форми й методи навчання, продумати індивідуальну роботу зі студентами;

– корекція відповідності самооцінки студентами власних професійних знань, умінь та професійно важливих якостей реальному стану справ;

– обговорення результатів діагностики, визначення цілей і стратегії спільної діяльності викладачів, майбутніх фахівців у процесі індивідуальної бесіди;

2) необхідний наочний показ практичного значення набутих знань і відповідних їм умінь для вирішення складних професійних завдань, подолання труднощів у вирішенні фахових проблем, чому сприяють такі види діяльності:

– визначення на основі діагностики кола питань, необхідних знань та вмінь, що підлягають формуванню або закріпленню з метою подолання перешкод у майбутній фаховій діяльності;

– організація процесу навчання шляхом встановлення міждисциплінарних зв'язків, поєднання активних форм і методів навчання, у процесі яких здійснюється формування необхідних знань, умінь та навичок;

– визначення невеликих проблемних груп, які формуються з урахуванням особистісних потреб та труднощів майбутніх фахівців;

– визначення форм самостійної роботи, що використовується для закріплення вироблених умінь, форм звітності, які дасть змогу викладачам визначати приріст знань та рівень сформованості окремих фахових умінь;

– відповідність визначеній логіці формування вмінь: чітка цільова установка викладача, інструктаж або демонстрація зразка, включення студентів у безпосередню діяльність, надання їм необхідної допомоги, поточний контроль;

3) створення студентам умов для саморозвитку й самовдосконалення та формування гуманістичної складової в структурі професійної спрямованості, що забезпечується:

– визнанням студентів центром освітнього процесу у вищому навчальному закладі;

– використанням тренінгових груп з метою підвищення рівня самопізнання, набуття практичних умінь і навичок безпосереднього спілкування з людьми; розвитку в студентів здатності до розуміння проблем інших, співчуття, співпереживання.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що інтерактивне навчання розуміємо як процес активної взаємодії учасників навчального процесу як між собою, так і з навколишнім позанавчальним середовищем та позанавчальними джерелами інформації. Інтерактивні технології є сукупністю методів, засобів і форм організації навчання, що забезпечують активний характер взаємодії учасників навчального процесу на засадах співпраці та співтворчості й спрямовані на досягнення поставлених дидактичних цілей. Упровадження інтерактивних технологій у навчальний процес вишів сприяє їх підготовці до професійної взаємодії. Ці напрацювання використано в подальших наукових розвідках, присвячених моделюванню процесу підготовки майбутніх фахівців комерційної діяльності до професійної взаємодії.

Список використаної літератури

1. Кларин М.В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М.В. Кларин. // Педагогика. – 2000. – № 7 – С. 12–18.
2. Методика навчання англійської мови студентів-психологів / [О.Б. Тарнопольський, С.П. Кожушко, Ю.В. Дегтярьова та ін. ; під ред. О.Б. Тарнопольського]. – Дніпропетровськ, 2011. – 263 с.
3. Пометун О. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять / О. Пометун. // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 10–15.
4. Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В.В. Сериков. – М. : Логос, 1999. – 272 с.
5. Rogers C.R. Freedom to learn for the 80s / C.R. Rogers. – Columbus, OH : Charles E. Merrill Publishing Company, 1983. – 312 p.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2013.

Кожушко С.П. Интерактивные технологии обучения в подготовке будущих специалистов к профессиональному взаимодействию

В статье раскрывается суть интерактивного обучения, которое обеспечивает учебное взаимодействие не только между преподавателем и студентами, но и между студентами; определяются суть и особенности интерактивных технологий обучения; обосновывается модель интерактивного обучения; предлагается описание авторского тренинга, нацеленного на подготовку будущих специалистов к профессиональному взаимодействию.

Ключевые слова: *интерактивность, интерактивное обучение, интерактивные технологии, профессиональное взаимодействие.*

Kozhushko S. Interactive technologies of education in preparation of future specialists for their professional interaction

The article discloses the essence of interactive learning, which guarantees educational interaction not only among a teacher and students, but among students as well; it reveals the essence and peculiarities of interactive technologies of learning and grounds the model of interactive learning. The publication contains the description of original training, directed to the preparation of future specialists for their professional interaction.

Key words: *interactivity, interactive learning, interactive technologies, professional interaction.*